

Julian Jezioro

Umowa agencyjna w uregulowaniu kodeksu cywilnego : część 1. Pojęcie i ogólna charakterystyka

Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy 3, 105-114

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Umowa agencyjna w uregulowaniu kodeksu cywilnego

Część 1

Pojęcie i ogólna charakterystyka

ABSTRAKT

Umowa agencyjna należy do umów uregulowanych w kodeksie cywilnym, które zostały gruntownie znowelizowanych po okresie transformacji ustrojowej. Na aktualnym polskim uregulowaniu umowy agencyjnej zaważyły z jednej strony negatywne oceny dotychczasowego uregulowania – zasadniczo zarzuty dotyczyły zbyt wąskiego uregulowania, które wykorzystywane było głównie w handlu zagranicznym oraz obrocie krajowym między jednostkami obrotu uspołecznionego. Źródłem regulacji należy też szukać w zobowiązaniach wynikających z *Układu europejskiego*, aktualnie obowiązujące uregulowanie jest oceniane jako zgodne z wymogami dyrektywy unijnej.

Umowa agencyjna jawi się obecnie jako umowa obrotu profesjonalnego (obie strony muszą być przedsiębiorcami), oparta o zasadę lojalności (zaufania); istotną cechą tego uregulowania jest także dominacja norm bezwzględnie obowiązujących (*ius cogens*) oraz semiimperatywnych, co ma zwiększyć ochronę agenta jako strony umowy agencyjnej, za czym przemawiała dotychczasowa praktyka obrotu.

Istotne jest zobowiązanie do stałego działania na rzecz dającego zlecenia na jego rachunek, ewentualnie w jego imieniu w zamian za wynagrodzenie (prowizję). Przepisy dopuszczają zawarcie przez agenta (przedsiębiorcę) umowy o treści określonej w art. 758 § 1 k.c. z osobą nie będącą przedsiębiorcą, umowa taka nie jest umową agencyjną w ścisłym znaczeniu, ale stosuje się do niej przepisy Tytułu XXIII z wyłączeniem art. 761–761², 761⁵ oraz art. 764³–764⁸ k.c.

Umowa agencyjna może być zawarta na czas oznaczony lub nieoznaczony. Stąd podstawową „normalną” przyczyną jej ustania jest koniec jej ważności. Ponadto jeśli zawarta jest na czas nieoznaczony, może ustać na skutek wypowiedzenia. Ustawodawca zmierzał do utrwalenia stosunków agencyjnych długotrwałych.

Elementem odróżniającym umowę agencyjną od zlecenia oraz umów, do których przepisy o zleceniu znajdują zastosowanie na podstawie art. 750 k.c., jest stałość świadczonych przez agenta na rzecz dającego zlecenie usług.

1. Wprowadzenie

Umowa agencyjna należy do umów uregulowanych w kodeksie cywilnym, które zostały gruntownie znowelizowane po okresie transformacji ustrojowej na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku¹. Już ta refleksja uzasadnia próbę przedstawienia

¹ Por. art. 1 ust. 1 pkt 2. ustawy z dnia 26 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 74, poz. 857).

obecnego stanu uregulowania tej instytucji. Jak każde źródło stosunku umownego stanowi swoiste „narzędzie kształtowania” obrotu posiadające określony „potencjał” określony przez wynikającą z uregulowania ustawowego funkcję społeczno-gospodarczą. Ten drugi element wpływa na praktyczny zakres zastosowania tej instytucji w obrocie prawnym. Prowadzone tu rozważania mają na celu analizę elementów uregulowania umowy agencyjnej w tak określonych płaszczyznach.

Agencja jest stosunkowo „młoda” instytucją prawa zobowiązań. Jej pojawienie się i rozwój łączy się głównie z gwałtownym rozwojem stosunków rynkowych oraz wywołaną tym koniecznością podziału pracy w XXI wieku. Przy czym akcentuje się odmienną rozwojową tej instytucji w systemach *common law* i prawa kontynentalnego, a w konsekwencji znacznie dla jej rozwoju działań mających na celu harmonizację tych uregulowań w stosunkach międzynarodowych.

Na aktualnym polskim uregulowaniu umowy agencyjnej zaważyły z jednej strony negatywne oceny dotychczasowego; zasadniczo zarzuty dotyczyły zbyt wąskiego uregulowania, które wykorzystywane było głównie w handlu zagranicznym oraz obrocie krajowym między jednostkami obrotu uspołecznionego². Ponadto źródeł uregulowania należy szukać w zobowiązaniach naszego kraju wynikających z *Układu europejskiego*, w którym Polska przyjęła na siebie obowiązek dostosowania naszego prawa do dyrektywy Rady EWG nr 86/653 z 18 grudnia 1986 r.; stąd aktualnie obowiązujące uregulowanie umowy agencyjnej, będące wynikiem wejścia w życie powołanej już na wstępie ustawy z 26 lipca 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, oceniane jest jako zgodne z wymogami powyższej dyrektywy unijnej.

W wyniku nowelizacji umowa agencyjna jawi się jako bardzo szczegółowo uregulowana w kodeksie cywilnym umowa obrotu profesjonalnego (obie strony muszą być przedsiębiorcami), oparta o zasadę lojalności (zaufania); istotną cechą tego uregulowania jest także dominacja norm bezwzględnie obowiązujących (*ius cogens*) oraz semiimperatywnych, co ma zwiększyć ochronę agenta jako strony umowy agencyjnej; za tym ostatnim kierunkiem zmiany uregulowania przemawiała dotychczasowa praktyka obrotu³.

Można też dodać, że na podstawie art. 2 ust. 2 cytowanej ustawy do umów agencyjnych zawartych przed dniem 9 grudnia 2000 r. stosuje się przepisy dotychczasowe. Jeśli jednak były to umowy zawarte przez strony, o których mowa w art. 758 § 1 k.c. w jego aktualnym brzmieniu, to z dniem 10 grudnia 2001 r. umowy zawarte przed jej wejściem w życie, a które nie wygasły, zostały objęte nową regulacją prawną.

2. Definicja ustawowa, charakter prawny, zawarcie oraz forma umowy agencyjnej

Zgodnie z treścią art. 758 k.c. stronami umowy agencyjnej są po obu jej stronach przedsiębiorcy: przyjmujący zlecenie (agent) i dający zlecenie; stąd też zakres jej zastosowania obejmuje zasadniczo jedynie obrót profesjonalny, co stanowi istotne ograniczenie w porównaniu z jej poprzednim uregulowaniem⁴. Zobowiązanie agenta obejmuje samodzielne (w zakresie działalności swojego przedsiębiorstwa), stałe działanie (pośredniczenie) na rachunek

² Por. szerzej w tej kwestii E. R o t t - P i e t r z y k [w:] *System prawa prywatnego*, t. 7, *Zobowiązania – część szczegółowa*, red. J. R a j s k i, Warszawa 2004, s. 493–496 oraz powołaną tam literaturę.

³ Tak *ibidem*, s. 496.

⁴ Por. jednak art. 764⁹ k.c.

dającego zlecenie oraz za wynagrodzeniem – przy zawieraniu z osobami trzecimi (klientami) umów na rzecz dającego zlecenie albo polegające na zawieraniu takich umów w imieniu dającego zlecenie (§ 1). Jednocześnie do zawierania umów w imieniu dającego zlecenie oraz odbierania w jego imieniu oświadczeń woli wymagane jest umocowanie agenta (§ 2). Taka treść wyznacza elementy przedmiotowo istotne umowy agencyjnej – zobowiązanie do stałego działania na rzecz dającego zlecenia na jego rachunek, ewentualnie w jego imieniu w zamian za wynagrodzenie (zasadniczo prowizję).

Umowa agencyjna jest umową dwustronną (w szczególności nie jest stroną umowy agencyjnej „klient”, choć zasadniczo umowa agencyjna ma na celu powstanie stosunku prawnego, którego stroną jest taki klient), konsensualną, wzajemną oraz odpłatną; jej skutkiem jest powstanie trwałego, opartego na zaufaniu, stosunku pomiędzy stronami (może być zawarta na czas oznaczony i nieoznaczony)⁵.

Ze względu na realizowane funkcje agencję zalicza się do umów o świadczenie usług; przy czym dominuje pogląd, że jest to umowa najbardziej zbliżona do zlecenia⁶.

Należy też zauważyć, że w konkretnym przypadku stosunek z umowy agencji może przybrać postać:

- a) „agencji pośredniczej”, jeśli przedmiot umowy nie obejmuje umocowania do zawierania umów w imieniu dającego zlecenie, oraz
- b) szerszej „agencji przedstawicielskiej”, jeśli agent jest umocowany do zawierania umów w imieniu dającego zlecenie; nie da się też wykluczyć
- c) umowy „mieszanej” zawierającej oba te elementy⁷.

Jak należy uważać, przyjęcie jednej z tych form agencji wpływa na zakres świadczonych przez agenta usług. W pierwszym wypadku aktywność tej strony stosunku obejmuje jedynie czynności faktyczne, które nastawione są na pozyskanie (stworzenie możliwości) zawarcia umowy przez dającego zlecenie z klientem, tak więc prawna „finalizacja” pozyskania klienta należy do dającego zlecenie. Natomiast w ramach „agencji pośredniczej” dający zlecenie może oczekiwać dodatkowo przejęcia na siebie przez agenta czynności prawnych z klientem, a więc prawnego „pozyskania” klienta.

Podstawą umowy agencyjnej jest zaufanie – wynika z tego obowiązek osobistego działania agenta (odpowiednio organu oraz pełnomocników agenta – osoby prawnej) na rzecz dającego zlecenie; udział innych osób jest dopuszczalny, ale o tyle ograniczony, że wobec braku szczegółowego uregulowania należy w tym zakresie odwołać się do zasad z art. 738 k.c. regulujących odpowiednio kwestie w odniesieniu do zlecenia.

Należy też wskazać na możliwość wynikającą z art. 764⁹ k.c., który to przepis dopuszcza zawarcie przez agenta (przedsiębiorcę) umowy o treści określonej w art. 758 § 1 k.c. z osobą nie będącą przedsiębiorcą, umowa taka nie może być uznana za umowę agencyjną w ścisłym znaczeniu, ale stosuje się do niej przepisy tytułu XXIII z wyłączeniem art. 761–761², 761⁵ oraz art. 764³–764⁸ k.c. Umowy takie, mając na względzie treść art. 758 § 1 k.c., należy uznać

⁵ Por. też J. K u f e l, *Umowa agencyjna*, Warszawa–Poznań 1977 s. 25 i nast.; T. Wi ś n i e w s k i, *Umowa agencyjna wedle kodeksu cywilnego*, Warszawa 2001, s. 32 i nast.

⁶ Tak np. A. S z p u n a r [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2, *Zobowiązania – część szczegółowa*, Ossolineum, Wrocław 1976, s. 647; M. P i e k a r s k i [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 2, red. Z. R e s i c h, Warszawa 1972, s. 1570 i nast. – w odniesieniu do poprzedniego uregulowania; E. R o t t - P i e t r z y k [w:] *System prawa cywilnego...*, s. 496 – w odniesieniu do aktualnej regulacji prawnej agencji.

⁷ Por. E. R o t t - P i e t r z y k, *op. cit.*, s. 497.

za umowy nienazwane; uwaga agencyjna w ujęciu kodeksu cywilnego jest bowiem umową kwalifikowaną podmiotowo – po obu jej stronach muszą występować profesjonalści (przedsiębiorcy). Z woli ustawodawcy do objętych omawianym przepisem umów stosuje się wprost niektóre przepisy regulujące umowę agencyjną. Można ocenić, że wyłączenie to obejmuje przepisy, które przystają jedynie do stosunków pomiędzy profesjonalistami.

Przepis art. 758² k.c. przyznaje stronom umowy agencyjnej prawo żądania (roszczenie) od drugiej strony pisemnego potwierdzenia treści umowy oraz postanowień ją zmieniających lub uzupełniających; co więcej, zrzeczenie się tego uprawnienia jest nieważne. Należy jednak podkreślić, że zasadą jest dowolność formy zawarcia umowy agencyjnej (art. 60); dotyczy to także trybów jej zawarcia (por. art. 66–721 k.c.). Przepis art. 758² k.c. nie zmienia tej zasady, dotyczy bowiem potwierdzenia zawartej już umowy (odpowiednio jej zmian i uzupełnień); przy czym należy przyjąć, że realizacja takiego żądania rozciąga się na cały okres związania stron stosunkiem z umowy agencyjnej, także na spadkobierców stron takiej umowy⁸. Należy też dodać, że w przypadku umowy agencji przedstawicielskiej, zawierającej umocowanie do zawierania umów w imieniu dającego zlecenie, zastosowanie znajdą (w odniesieniu do pełnomocnictwa) wymogi dotyczące formy wynikające z art. 99 k.c. Forma pisemna pod rygorem dla wywołania szczególnych skutków prawnych – *ad eventum* (por. art. 73 § 2 k.c.) zastrzeżona jest dla umowy agencyjnej zawierającej klauzulę – *del credere* (por. art. 761⁷ § 1 k.c.). Postanowienia ograniczające działalność konkurencyjną powinny być sporządzone w formie pisemnej – pod rygorem nieważności (por. 764⁶ § 1 k.c.), a dla zwolnienia agenta z takich zastrzeżeń przepisy przewidują formę pisemną pod rygorem dla celów dowodowych – *ad probationem* (por. art. 764⁸ w zw. z art. 74 k.c.).

Czytelną funkcją art. 758² k.c. jest wzmocnienie sytuacji stron poprzez sformalizowanie na piśmie treści konkretnej umowy. Jest to o tyle istotne, że trwałość stosunku z umowy agencyjnej stwarza potencjalnie możliwość powstawania między stronami sporów i wątpliwości co do jej treści; elastyczność agencji wyrażająca się w braku szczególnych ograniczeń dotyczących jej przedmiotu powoduje, że konkretne stosunki wykazują znaczne zróżnicowanie⁹. W ujęciu tego przepisu pisemne potwierdzenie traktowane jest jako oświadczenie wiedzy; w istocie nie posiada cech oświadczenia woli, skoro czynność, której dotyczy, została wcześniej już dokonana¹⁰.

Brak realizacji przez zobowiązanego roszczenia z art. 758² k.c. (także potwierdzenie ze zwłoką) rodzi kontraktową odpowiedzialność odszkodowawczą (art. 471 i nast. k.c.); ponadto dopuszcza się też wystąpienie z powództwem o nakazanie takiego działania i jego egzekucję¹¹. Może być też podstawą wypowiedzenia umowy agencyjnej bez zachowania terminów wypowiedzenia (art. 764² § 1 k.c.). Nie da się też wykluczyć możliwości, jakie daje art. 189 k.p.c. – żądanie ustalenia przez sąd istnienia lub nieistnienia stosunku prawnego lub prawa, zwłaszcza jeśli potwierdzenie umowy agencyjnej nie jest zgodne z treścią łączącego strony stosunku prawnego¹².

⁸ Tak E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 522.

⁹ Ponadto treść komentowanego przepisu zdeterminowana została potrzebą dostosowania polskiego prawa do wymogów art. 13 dyrektywy Rady EWG nr 86/653 z 18.12.1986 r. – por. L. Ogiegło [w:] *Kodeks cywilny*, t. II, *Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2004, s. 399.

¹⁰ Por. m. in. E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 522.

¹¹ Por. T. Wiśniewski, *Umowa agencyjna...*, s. 49.

¹² Tak E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 523 – 524 i powołana tam literatura.

3. Zakres umocowania agenta

W kwestii zakresu umocowania agenta podstawowe znaczenie ma uregulowanie art. 759 k.c. Przepis ten wprowadza domniemanie, możliwe do obalenia, dotyczące agenta działającego w ramach agencji przedstawicielskiej. Mianowicie: w razie wątpliwości agent taki powinien być traktowany jako upoważniony do przyjmowania dla dającego zlecenie zapłaty za świadczenie, które spełnia za dającego zlecenie, oraz do przyjmowania dla niego świadczeń, za które płaci, jak również do odbierania zawiadomień o wadach oraz oświadczeń dotyczących wykonania umowy, którą zawarł w imieniu dającego zlecenie. W istocie jest to przepis chroniący klienta w sytuacji, w której zawarł umowę z agentem działającym w imieniu dającego zlecenie.

Przepis art. 759 k.c. nie stosuje się, gdy przy nabyciu towaru przez klienta od agenta-pełnomocnika nie ujawniły się konkretne okoliczności wywołujące wątpliwości, że jest on upoważniony do przyjmowania dla dającego zlecenie zapłaty za świadczenie¹³. Zasada ta dotyczy także pozostałych objętych domniemaniami z art. 759 k.c. czynności agenta. Takie zawężenie omawianego przepisu wynika z tego, że co do zasady zakres działania agenta wynika z granic umocowania i treści zawartej umowy agencyjnej, a przedmiotowe domniemanie siłą rzeczy dotyczy jedynie niekorzystnych dla pewności obrotu sytuacji, które mogą rodzić wątpliwości. Przyjęcie przez agenta zapłaty (oraz innych świadczeń) jest dopuszczalne jedynie wtedy, kiedy następuje to jednocześnie ze spełnieniem przez niego świadczenia; stąd w braku jednoczesności świadczeń domniemanie z art. 759 k.c. nie obowiązuje.

Uregulowanie kodeksowe dopuszcza „milczące” potwierdzenie umowy zawartej przez agenta zasadniczo w ramach agencji przedstawicielskiej, jeśli ten ostatni działa w stosunku z klientem bez umocowania lub z przekroczeniem jego zakresu (jako *falsus procurator*)¹⁴. Dający zlecenie, aby zniweczyć skutek zawarcia takiej umowy, musi niezwłocznie po otrzymaniu wiadomości o jej zawarciu (nie ma znaczenia źródło tej wiedzy) oświadczyć klientowi, że jej nie potwierdza; przy czym wyłączyć należy akceptację umowy z zastrzeżeniami dającego zlecenie, tj. częściową akceptację lub modyfikację treści zawartej umowy. Jeśli tego nie uczyni – umowa jest prawnie skuteczna w stosunku do niego, zgodnie z zasadą *qui tacet consentire videtur* (kto milczy, ten zdaje się zezwalać – ten uchodzi za wyrażającego zgodę). Odwraca to zasadę z art. 103 § 2 k.c.; w istocie stanowi przepis szczególny w tym zakresie (*lex specialis*). Czytelnym celem takiego ujęcia jest ochrona interesów klienta w stosunkach z podmiotami profesjonalnymi.

Na dającym zlecenie ciąży obowiązek aktywnego i niezwłocznego działania – musi on złożyć oświadczenie, że odmawia potwierdzenia zawartej w jego imieniu przez agenta umowy bez nieuzasadnionej zwłoki w stosunku z konkretnym klientem; adresatem tego oświadczenia jest klient. Jednak dodatkowo dający zlecenie, mając na względzie obowiązek lojalności, powinien zawiadomić też agenta o treści swojego oświadczenia skierowanego do klienta¹⁵. W konsekwencji złożenia przez dającego zlecenie oświadczenia spełniającego wymogi z art. 760³ k.c. umowa z klientem jest nieważna ze skutkiem wstecznym, a klientowi przysługują

¹³ Wyrok SN z 22.8.2001, V CKN 423/00, nie publ.

¹⁴ Art. 7603 k.c.

¹⁵ Tak T. Wiśniewski [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, t. 2, red. G. Bierniek, Warszawa 2002, s. 387; nieco odmiennie L. Ogiełło, *op. cit.*, s. 406.

uprawnienia z art. 103 § 3 k.c., w tym roszczenie odszkodowawcze w granicach ujemnego interesu umowy.

3. Ustanie stosunku z umowy agencyjnej

Umowa agencyjna może być zawarta na czas oznaczony lub nieoznaczony. Stąd podstawą „normalną” przyczyną jej ustania jest upływ czasu, na jaki została zawarta.

Kiedy jednak pomimo upływu takiego czasu umowa jest nadal wykonywana, zgodnie z art. 764 k.c. poczytuje się ją za zawartą na czas nieoznaczony. Skutek ten następuje *ex lege* (z mocy samego prawa) i oznacza, że do przekształconego stosunku zastosowanie znajdują postanowienia art. 764¹ § 1–3 k.c.; ponadto umowa zachowuje dotychczasową treść. Rozwiązanie to opiera się na założeniu, że strony stosunku z umowy agencyjnej w sposób dorozumiany wykazują wolę przedłużenia umowy.

Przepis art. 764¹ k.c. w sposób semiimperatywny reguluje terminy wypowiedzenia umowy agencyjnej zawartej na czas nieoznaczony. Dotyczy to trzech zasadniczych sytuacji: wyraźnego określenia przez strony takiego jej charakteru, braku postanowień co do czasu trwania umowy oraz nastąpienia skutku z art. 764 k.c. (wynika to wprost z § 4 zd. 1 art. 764¹ k.c.). Umowy takie mogą być wypowiedziane – na miesiąc naprzód w pierwszym roku, na dwa miesiące naprzód w drugim roku oraz na trzy miesiące naprzód w trzecim i następnych latach trwania umowy. Ujęcie takie świadczy o zamiarze ustawodawcy zmierzającym do utrwalenia stosunków długotrwałych. Terminy te nie mogą być porozumieniem stron skracane, natomiast dopuszczalne jest ich przedłużenie – jednak termin ustalony dla agenta nie może być krótszy niż dla dającego zlecenie; dopuszczalne jest ustalenie dłuższego terminu wypowiedzenia dla dającego zlecenie od takiego samego terminu dla agenta; jednak przedłużenie terminu wypowiedzenia dla agenta powoduje automatyczne przedłużenie terminu dla dającego zlecenie.

To ostatnie rozwiązanie stanowi kolejny przykład realizacji przez ustawodawcę szerszej zasady – objęcia bardziej intensywną ochroną agenta jako strony stosunku z umowy agencyjnej¹⁶. Zasadniczo przy braku odmiennych postanowień umowy termin wypowiedzenia upływa z końcem miesiąca kalendarzowego. Natomiast w przypadku wypowiedzenia umów, przekształconych w trybie art. 764, okres, na jaki umowa pierwotnie była zawarta, uwzględnia się przy ustalaniu terminu wypowiedzenia.

Wypowiedzenie z zachowaniem wskazanych powyżej terminów nie wymaga uzasadnienia i może być dokonane w każdym czasie. Jest to oświadczenie woli, stąd znajdują do niego zastosowanie zasady dotyczące składania takich oświadczeń (por. np. art. 61 k.c.). Brak jest też szczególnych wymogów formalnych ograniczających jego skuteczność. Przyjmuje się jedynie, że umowy agencyjne zawierane w formie pisemnej powinny być wypowiedzane w tej samej formie¹⁷; a ponadto, że każda ze stron może żądać pisemnego potwierdzenia oświadczenia o wypowiedzeniu¹⁸. Jeśli strony dokonają wypowiedzenia, naruszając terminy ustawowe, to wypowiedzenie jest skuteczne, ale w miejsce terminów objętych dokonaniem faktycznie wypowiedzeniem stosuje się terminy z art. 764¹ k.c.

¹⁶ Por. też T. Wiśniewski [w:] *Komentarz...*, s. 420–421.

¹⁷ Por. T. Wiśniewski, *Umowa agencyjna...*, s. 144.

¹⁸ Tak L. Ogiełło, *op. cit.*, s. 417.

Ponad wskazane powyżej zasady brak jest szczegółowej regulacji dotyczącej ustania stosunku z umowy agencyjnej; niewątpliwie strony mogą uzgodnić jej rozwiązanie, kierując się zasadą swobody umów (por. art. 353¹ k.c.). W obu tych przypadkach należy przyjąć, że ustanie umowy powoduje skutki na przyszłość (*ex nunc*). Stąd też w okresie wypowiedzenia umowa jest w pełnym zakresie wiążąca, a prawa i obowiązki stron nie ulegają zmianie.

Na podstawie postanowień art. 764² k.c. (ma on charakter bezwzględnie obowiązujący) dopuszczalne jest także wypowiedzenie umowy agencyjnej bez zachowania terminów wypowiedzenia. Ten tryb ustania stosunku z umowy agencyjnej dotyczy zarówno umów zawartych na czas nieoznaczony, jak i na czas oznaczony; ponadto także przekształconych w tym zakresie w trybie art. 764 k.c., a więc każdej umowy agencyjnej. Podstawą takiego radykalnego rozwiązania umowy jest niewykonanie zobowiązania przez jedną ze stron w całości lub znacznej części, a także zaistnienia nadzwyczajnych okoliczności.

Skutkiem dokonanego wypowiedzenia może być powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej za szkodę wynikłą z rozwiązania umowy – odszkodowanie należy się wypowiadającemu, jeżeli wypowiedzenia dokonano na skutek okoliczności, za które ponosi odpowiedzialność druga strona (§ 2). Przyjęta przez ustawodawcę redakcja wskazuje, że jest to odpowiedzialność kontraktowa, stąd zakres zdarzeń objętych tą odpowiedzialnością jest wyznaczony przez treść konkretnego stosunku, a w dalszej kolejności przez ogólne zasady wynikające z art. 471 i nast. k.c.

Przyczyną wypowiedzenia jest w pierwszej kolejności niewykonanie obowiązków przez jedną ze stron w całości lub znacznej części. W istocie chodzi tu o brak objętego treścią stosunku zachowania się jednej ze stron agencji, natomiast ustawodawca nie wskazuje wprost, jakich obowiązków dotyczy ta przesłanka; w świetle literalnego brzmienia omawianego przepisu można przyjąć, że dowolnych – ale silnie reprezentowany jest też trafny pogląd, że dotyczy to wyłącznie obowiązków „zasadniczych”, a dodatkowo ocenie podlega stopień ich naruszenia¹⁹. Nie ma znaczenia przyczyna braku wykonania przedmiotowych obowiązków, a także to, czy strona taka ponosi odpowiedzialność za ten skutek. Ta ostatnia okoliczność ma jedynie wpływ na powstanie odpowiedzialności odszkodowawczej.

Kolejną przyczyną wypowiedzenia w trybie omawianego przepisu jest wystąpienie nadzwyczajnych okoliczności (musi je wykazać wypowiadający); jest to także przesłanka bliżej nie zdefiniowana przez ustawodawcę. W piśmiennictwie wskazuje się na przykłady takich zdarzeń, szkoda dającego zlecenie będąca wynikiem umów zawartych przez agenta, jego poważna choroba lub absencja wywołana innym zdarzeniem, zaniechanie prowadzenia działalności gospodarczej. W porównaniu z „nadzwyczajną zmianą stosunków” (por. art. 3571 k.c.) przesłanka ta jest postrzegana jako szersza – obejmuje nie tylko okoliczności natury obiektywnej i powszechnej, ale także subiektywne²⁰.

Bezwzględny charakter art. 764² ogranicza możliwości umownego określenia przyczyn wypowiedzenia bez zachowania terminów; dopuszcza się – na wzór praktyki niemieckiej – jedynie doprecyzowanie istniejących przesłanek w granicach, które nie prowadzą do zmiany zasad ustalonych w ustawie; w szczególności nie jest dopuszczalne nadmierne rozbudowanie katalogu takich przyczyn²¹.

¹⁹ Tak zasadniczo E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 546; bardziej stanowczo L. Ogiegło, *op. cit.*, s. 418; T. Wiśniewski, *Umowa agencyjna...*, s. 145 i nast.

²⁰ Por. T. Wiśniewski [w:] *Komentarz...*, s. 424 i nast.; tam też przykłady takich zdarzeń zaczerpnięte z orzecznictwa niemieckiego.

²¹ Por. *ibidem*, s. 427.

W piśmiennictwie wskazuje się na ograniczenie możliwości wypowiedzenia w trybie art. 764² k.c., jeśli czynność ta nie nastąpi w odpowiednim czasie po zaistnieniu okoliczności ją uzasadniających; staranność wymagana od profesjonalisty zgodnie z art. 355 § 2 k.c. powoduje, że przedmiotowe uprawnienie gaśnie w razie nieusprawiedliwionego zwlekania z podjęciem decyzji²². Komentowany przepis nie wprowadza jednak takich ograniczeń, a należyta staranność zdaje się nie dotyczyć bardziej obowiązków w stosunku zobowiązaniowym niż realizacji uprawnień, z czym mamy tu do czynienia.

Co do sposobu i formy wypowiedzenia znajdują zastosowanie zasady z art. 764¹ k.c. Dodatkowo można jedynie wskazać, że ze względów praktycznych celowe jest zachowanie formy pisemnej oraz wskazanie przyczyny, jaka uzasadnia wypowiedzenie bez zachowania terminów; wydaje się, że brak wskazania określonej przyczyny w wypowiedzeniu w świetle omawianego przepisu nie powoduje utraty możliwości powoływania się na tę okoliczność (tj. nie „konsumuje” takiej możliwości) w razie powstania w tym zakresie sporu.

Przyjmuje się, że do wypowiedzenia umowy agencyjnej w trybie omawianego przepisu znajduje zastosowanie art. 365¹ k.c. Wynika to z tego, że rodzi ona zobowiązanie o charakterze ciągłym. W efekcie umowa agencyjna zawarta na czas nieoznaczony wygasa niezwłocznie po wypowiedzeniu dokonanym na podstawie art. 764² k.c., a ponadto przyjmuje się też, że zasada ta może znaleźć zastosowanie *per analogiam* także do stosunków terminowych z umowy agencyjnej²³.

4. Umowa agencyjna a inne umowy o świadczenie usług

Istotnym, bo odróżniającym umowę agencyjną od zlecenia oraz umów, do których przepisy o zleceniu znajdują zastosowanie na podstawie art. 750 k.c., elementem umowy agencyjnej jest stałość świadczonych przez agenta na rzecz dającego zlecenie usług. Element ten wiąże się z ciągłością stosunku z umowy agencyjnej, a także uzasadnia profesjonalny charakter agencji. Przez stałość należy rozumieć wielokrotność, powtarzalność objętych obowiązkiem agenta czynności prawnych lub faktycznych. Stąd też zwykle przyjmuje się, że umowa, której przedmiotem jest zobowiązanie do dokonania jednorazowej czynności prawnej, powinna być kwalifikowana jako umowa zlecenia (por. art. 734 i nast. k.c.).

Natomiast umowa, której przedmiotem są czynności faktyczne, w zależności od okoliczności będzie kwalifikowana jako umowa, której dotyczy art. 750 k.c., albo też dopuszczalne jest stosowanie *per analogiam* regulacji dotyczących umowy agencyjnej. W szczególności należy tu wskazać, iż Sąd Najwyższy przyjmuje, że do umowy o pośrednictwo jednorazowe, zastrzegającej dla pośrednika prowizję bez określenia jej wysokości, stosuje się w drodze analogii art. 761 § 1 *in fine* k.c. W konkretnych sytuacjach trudno wykluczyć trudności z właściwym zakwalifikowaniem konkretnego stosunku jako szeregu zleceń lub stosunku z umowy agencyjnej; zwłaszcza jeśli strony nie dokonają czytelnych uzgodnień²⁴.

Agent jest samodzielny w trakcie realizacji swojego zobowiązania; jest to o tyle zrozumiałe, że w aktualnym stanie prawnym agentem może być tylko przedsiębiorca, stąd też w prak-

²² *Ibidem*, s. 428.

²³ Tak E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 545

²⁴ Por. wyrok SN z 28.10.1999 r. II CKN 530/98, OSN 2000, Nr 5, poz. 88, z glosą apr. E. Rott-Pietrzyk, OSP 2000, Nr 7–8, poz. 118.

tyce raczej wykluczyć należy wątpliwości dotyczące odróżnienia agencji od umowy o pracę. W dalszej kolejności samodzielność agenta wiąże się ściśle z koniecznością kwalifikowania agencji jako umowy zaufania (por. art. 760 k.c.). Ponadto należy zauważyć, że w aktualnym stanie prawnym zakres zobowiązania agenta może być określony ogólnie i nie musi ograniczać się do dokonywania czynności (zawierania umów) oznaczonego rodzaju; zastrzeżenie takie może jednak wynikać z konkretnej umowy agencji.

W aktualnym ujęciu umowy agencyjnej prowizja nie jest jedyną dopuszczalną przez kodeks cywilny formą wynagrodzenia agenta; jednocześnie jednak odpłatność stanowi element przedmiotowo istotny umowy agencyjnej.

Warunkiem dokonywania przez agenta czynności prawnych (składania i odbierania oświadczeń woli w imieniu dającego zlecenie) jest umocowanie agenta (art. 758 § 2 k.c.). Chodzi tu o udzielenie pełnomocnictwa w rozumieniu art. 98–99 k.c. Następuje to zwykle w drodze jednostronnej czynności prawnej dającego zlecenie lub agenta (w przypadku dalszego pełnomocnictwa). Przyjmuje się, że nie jest wymagane złożenie oświadczenia woli w tym przedmiocie pełnomocnikowi, może być ono skierowane do nieoznaczonych osób trzecich; w konsekwencji pełnomocnik nie musi przyjmować udzielonego mu umocowania. Udzielenie pełnomocnictwa jako czynność upoważniająca nie rodzi obowiązku działania w imieniu dającego zlecenie; obowiązek taki wynika natomiast z umowy agencyjnej. W praktyce pełnomocnictwo może być objęte treścią umowy agencyjnej, może wynikać z oddzielnej czynności prawnej, dokonanej w sposób wyraźny i dorozumiany²⁵. Sporna jest możliwość stosowania przepisów o prokurze do umocowania agenta (por. art. 109¹–109⁹ k.c.); wyraźnie dopuszcza taką możliwość E. Rott-Pietrzyk²⁶. Jednocześnie negowanie takiej możliwości oparte jest o trafne spostrzeżenie, że instytucja prokury służy innym celom niż udzielanie umocowania agentowi w stosunku zobowiązaniowym agencji²⁷.

W świetle literalnej treści art. 758 k.c. pierwsze z prezentowanych tu stanowisk należy jednak uznać za trafne; wątpliwości mogą natomiast dotyczyć rzeczywistego praktycznego znaczenia tej zasady.

ABSTRACT

Agency agreement in Civil Code regulation Part 1 Term and general characteristic

Agency agreement is one of the agreements regulated in Civil Code. It was thoroughly changed after the transformation period on the turn of 80's and 90's of the 20th century. It is a reason to submit present regulation of this institution. Present regulation is a result of the general criticism of the former. It was denied for its narrow regulation. Furthermore for source of this regulation we must look for in obligations of Poland following Polish access to the European Union. Present regulation is a result an Act from 26th July 2000 on the amendment of Civil Code and is said to be consistent with European law.

²⁵ Por. E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 508–509 i powołana tam literatura.

²⁶ Między innymi E. Rott-Pietrzyk, *op. cit.*, s. 509–510.

²⁷ Tak L. Ogiełło, *op. cit.*, s. 396.

Pursuant to the abovementioned amendment of the agency agreement it is now a B to B agreement regulated in CC in detail based on a loyalty rule; primary characteristic of this regulation is domination of compulsory and half-compulsory provisions. That should increase protection of agent as a part of an agreement. This a commercially preferable direction of amendments of this regulation.

Its *essentiale negotii* is an obligation to act permanently to the benefit of the one who gives an order or to act on his/her behalf in exchange for a commission. CC provisions allow an agent to enter into agreement with a consumer (B to C) but such an agreement according to art. 758 § 1 CC is not strictly a agency agreement even though its provisions are adequately applied (Title XXIII without art. 761–761², 761⁵ and art. 764³–764⁸ CC).

Agency agreement can be concluded on a fixed period of time or not. Thus basic and „normal” form of its expiration is lapse of time. Moreover if the agreement is concluded indefinite it may expire with a notice. Analysis of CC provisions clearly shows that legislator aims to consolidate long term agency relations.

Critical element defining agency agreement that distinguishes it from contract of mandate and other similar contracts to which art. 750 CC is applied, is its constancy.

Literatura

- Allerhand M., *Kodeks handlowy. Komentarz. Księga druga, czynności handlowe*, Lwów 1935.
- Czachórski W., Brzozowski A., Safjan M., Skowrońska-Bocian E., *Zobowiązania. Zarys wykładu*, Warszawa 2007.
- Jezioro J. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2006.
- Jezioro J. [w:] *Podstawy prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2005.
- Kufel J., *Umowa agencyjna*, Warszawa–Poznań 1977;
- Ogiegło L. [w:] *Kodeks cywilny, t. 2, Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2004.
- Perl T., *Umowa agencyjna*, Warszawa 1935.
- Piekarski M. [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz, t. 2*, red. Z. Resich, Warszawa 1972.
- Podstawy prawa cywilnego*, red. E. Gniewek, Warszawa 2005.
- Radwański Z., Panowicz-Lipska J., *Zobowiązania – część szczegółowa*, Warszawa 2004.
- Rembieliński A. [w:] *Kodeks cywilny z komentarzem, t. 2*, red. J. Winiarz, Warszawa 1989.
- Rott-Pietrzyk E., *Umowa agencyjna po nowelizacji (art. 758–7649 k.c.)*. Komentarz, Kraków 2001.
- Rott-Pietrzyk E. [w:] *System prawa prywatnego, t. 7, Prawo zobowiązań – część szczegółowa*, Warszawa 2004.
- Szpunar A. [w:] *System prawa cywilnego, t. 3, cz. 2, Zobowiązania – część szczegółowa*, Ossolineum, Wrocław 1976.
- Wiśniewski T., *Umowa agencyjna wedle kodeksu cywilnego*, Warszawa 2001.
- Wiśniewski T. [w:] *Komentarz do kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania, t. 2*, red. G. Bieniek, Warszawa 2002.